

Article Type	Research Article	<i>Accepted / Makale Kabul</i>	23.03.2019
<i>Received / Makale Geliş</i>	06.12.2018	<i>Published / Yayınlanma</i>	23.03.2019

İKİ YAŞAM FİLOZOFU DİLTHEY VE GADAMER'DE ANLAMININ TARİHSELLİĞİ

THE MEANING OF HISTORICAL IN TWO LIFE PHILOSOPHERS DILTHEY AND GADAMER

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇALDAK

Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, BİNGÖL / TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0003-2390-3862

ÖZET

Bu makalede tarihsellik bağlamında değerlendirilen toplumbilimsel çalışmaların merkezi konumunda yer alan iki önemli filozofun Anlama'ya dayalı düşünce sistemleri değerlendirilecektir. Özellikle Gadamer'in Hermeneutik'i felsefi sistemlerin temeline koyduğu anlama çabasını, Dilthey'in bir yöntem olarak ortaya koyması ele alınacaktır. Tarih sorununu yöntemsel bir çabayla anlamaya çalışan iki filozofun beşeri bilimlere yaklaşımları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dilthey, Gadamer, Anlama, Hermeneutik, Tarihsellik

ABSTRACT

In this article, two important philosophers who are at the center of sociological studies evaluated in the context of historiography will be judged on the basis of understanding. In particular, Gadamer's attempt to understand Hermeneutik as the basis of philosophical systems will be treated by Dilthey as a method. The approach of the two philosophers to the human sciences will be discussed, trying to understand the problem of history with a methodological effort.

Keywords: Dilthey, Gadamer, Understanding, Hermeneutics, Historicity

1. GİRİŞ

“Tarih; geçmiş, şimdi ve geleceği bütünleyen insana has zihinsel ve olgusal bir kategoridir.”¹ Geleneksel felsefe tarihi sistemlerinde Tarih Felsefesi söz konusu olduğunda birbirine karşıt iki felsefe geleneğinden bahsedilmektedir. Bunlar; Alman İdealizmi, Comte Pozitivizmi ve Marksizm'den oluşan birinci grup düşünürler ve Herder'den başlayarak Dilthey'e kadar devam eden Alman Tarih Okulu diye adlandırılan ikinci grup düşünürlerdir. Bunlardan birincisinde yer alan düşünürlere göre tarih çizgisel bir ilerleme sergilemekte ve bir amaca doğru devam etmektedir, ancak ikinci gruptakiler ise bu çizgisel ilerlemeye karşıt görüştedirler.

Felsefe tarihinde Tarih sözcüğünün kullanımına bakıldığında iki farklı anlam taşıdığı görülmektedir. Birinci anlamında Tarih; insan eylemlerinin geçmişi, ikinci anlamında Tarih ise; insan eylemleri üzerine düşünme ve konuşma olarak tanımlanmaktadır. Bunlardan birincisi bir varlık alanı olarak tarih ikincisi ise bilgi alanı olarak tarihtir. Bu ilk grup tarih felsefecileri tıpkı Marx ve Hegel gibi bir ilkedden yola çıkarak varlık alanı olan tarihi açıklamaya çalışmaktadırlar. İkinci grupta yer alan tarih felsefecileri ise bir bilgi üretme alanı olarak tarihi ele almışlardır. Bunlar tıpkı Herder'den başlayan Alman Tarih okuluna kadar uzanan filozoflar gibi tarih alanında bilgi elde etme yöntemini araştırıp, yöntemsel bir değerlendirme yapmaktadırlar. İkinci tip tarih algısına sahip filozoflar temel soruna yaklaşımında tarihte doğabilimsel bakış açısında olduğu gibi yasaların olmadığını savunmaktadırlar. Onlara göre insan düşüncesi ve geleceğe dair hedefler her zaman değişkenlik göstermektedir. Özellikle Herder gibi, Dilthey ve Gadamer bu bağlamda değerlendirildiğinde onlara göre tarihsel bir ide ya da ilke, tarihi değerlendirmek için öncül kabul edilemez. Dilthey ve Gadamer her dönemi kendi içinde kendi

¹ Kadir Pektezel, “Tarihselliğin Perspektifinden Metnin Hermeneutiğine”, *Özne Dergisi*, Güz, 2015, 23. Kitap, s. 99.

bağlamında ve kendi bütünlüğü içerisinde değerlendirmek gerektiğini savunmaktadırlar. Bu yüzden de tarihsel denilen olaylar ve beşeri, toplumsal alan, anlaşılmaya açık ve anlama yöntemiyle değerlendirilmeye müsait bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarih felsefesi alanında çalışan filozofların tarihe bakış açıları düşünüldüğünde Alman Tarih Okulu içerisinde “tarihin felsefi yönden temellendirilmesi konusunda hermeneutik motifler ile tarih felsefesi kaynaklı motifler arasında ortaya çıkan gerilim en yüksek noktasına Dilthey’de ulaşmıştır.”²

2. TARİHSELÇİLİK, TARİHSELLİK VE HERMENEUTİK

Tarihselcilik açısından zaman önemli bir figürdür. Zaman gelecek, geçmiş ve şimdi olmak üzere üçe ayrılır. “Tarihselcilik açısından geçmiş, geleceğe ait bir yargı barındıran anlam, amaç ve umut perspektifidir. Dolayısıyla geçmiş, şimdinin gerçekliğinden hareketle gelecek açısından anlam, amaç ve umut pompalayan varoluşsal bir zihinsel yorum kategorisidir. Böyle bir kategori anlamın amaçla harmanlanan umudun geçmişe gönderme yaparak şimdiki tefsir edip geleceği tevii etme girişimidir. Haddizatında böyle bir girişim metin-yorum diyalektiği açısından hermeneutiğin de kapsamına girer.”³

Hermeneutik; belirli bir tarihsel zaman diliminde, bir toplumun belirli bir üretim-tüketim ilişkisiyle harmanlanarak hayatla kurduğu ilişkinin bilinç, bilgi ve algı düzeyinin kayıt altına alınarak bir metin haline getirilmiş o metni anlama iradesi ve girişimidir. Buradaki en önemli nokta tarihselcilik ile tarihselliğin kesişimidir. Tarihselcilik, geçmişe ait sosyal olay ve olgulardan hareketle şimdi açısından bir gelecek tasarımı amaçlayarak umudun varoluş perspektifindeki epistemolojisini kurgular. Tarihsellik ise hermeneutik açıdan daha çok geçmişe ait bir metnin şimdiki gerçekliğindeki kurumsal ve kuramsal niteliğinin vücut bulduğu toplumsal gerçeklikteki an’a ve kültüre nesne açısından indirgenmesidir.⁴ Hem tarihsellik hem de tarihselcilik açısından geçmiş, bir hareket noktası olarak kabul edilir. Bu durumun belirli bir etkisi olmaktadır. Tarihselcilik açısından geçmiş değerlendirilip gelecek hakkında beklentide bulunmak geleceğe dair vaatte bulunmak anlamına gelirken tarihsellik açısından bir metin yorumundan metnin söylemediği şeyi söyletme ihtimali ve talihsizliği ortaya çıkmaktadır.

Tarihsellik iki farklı şekilde anlamlandırmaktadır. Özellikle Dilthey’e göre birinci anlamıyla tarihsellikten kastedilen kişinin kendi varlığını kendi üzerine düşünerek veya içe dönüş yöntemiyle değil hayatın kendisini nesnelleştirmesi suretiyle anlamaktır. “İnsanın ne olduğunu sadece tarihi ona söyler.” Bu ifadeden yola çıkarak, insan tarih boyunca ne olduğunu, nelerden hoşlandığını, ne istediğini, bütün ayrıntısına giremeye de çağlar boyunca gelişim evrelerini deneyimleyebilir. Bu deneyimleme asla nesnel düşüncelerle mümkün olamaz. Bu yalnızca kendi deneyimlerinin derinliklerinden edindiği düşünceler ile yaşayan ve eyleyen insanın kendi varlığından ürettiği düşüncelerle mümkündür. “Diğer bir ifadeyle kişinin kendini anlaması doğrudan değil dolaylıdır; bu anlayış, geçmiş dönemlerde oluşturulmuş ifadeler arasında hermenötiksel bir dönüş yapmalıdır. Tarihe bağlı olduğu için o, temelde ve zorunlu olarak tarihseldir.”⁵

İkinci anlamıyla tarihsellikten kastedilen insanın sınırlandırılmamış doğasına uygun tarihsel süreç içerisinde ne olacağına karar vermesini sağlamaktır. İnsanoğlu kendi doğasının ne olduğunu kavramak için sadece zaman duvarını nesnelleştirmemektedir. İnsanoğlu yaşam filozoflarının özellikle vurguladığı, Nietzsche ve Dilthey’in savunduğu gibi henüz belirlenmemiş canlıdır. Bu canlı daha kendisinin ne olduğuna karar vermemiştir. Hatta bu şekilde düşünüldüğünde bu durumu anlamaya çalışmamaktadır. Ne olacağı konusunda tarihsel kararları bekleyen bir canlıdır. İnsanın bu belirlenmemiş yapısı, Jose Ortega y Gasset tarafından ontolojik imtiyaz olarak kullanılmaktadır. İnsan kendi geleneğini ve mirasını oluşturan ifadeleri değerlendirmeye aldıkça yaratıcılık yönüyle tarihsel olmaktadır.⁶ Geleneksel olanı değerlendirmek ve yorumlamak bir özgürlük ortamı sunmaktadır. Bu durum insana kendi özünü değiştirme fırsatı sunmaktadır ve aynı zamanda henüz belirlenmemiş özünü değiştirme fırsatı da sunmaktadır. Bu yönüyle insan bir yaratma gücüne sahip olmaktadır.

² Hans Georg Gadamer, “Dilthey’in Tarihselciliğin Güçlüklerinde Dolanışı” (Çev. Doğan Özlem), *Hermeneutik Üzerine Yazılar*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2003, s. 171.

³ Pektezel, s. 101.

⁴ Pektezel, s. 102.

⁵ Richard E. Palmer, *Hermenötik* (Çev. İbrahim Görener), Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 170.

⁶ Palmer, s. 171.

3. YAŞAM FİLOZOFU DİLTHEY'DE HEMENEUTİK, ANLAMA VE TARİHSELLİK SORUNU

Dilthey, hermeneutiği tüm insan bilimlerinin temeli olarak değerlendirmiştir. Bu yüzden hermeneutiğe kurucu bir görev yüklemiştir. Ona göre insan bilimleri tüm insanlık tarihi boyunca insan kalıntılarını konu edinir. Kant'ın doğa bilimleri için Saf Aklın Eleştirisi kitabıyla oluşturduğu etkiyi ve amaçladığı projeyi Dilthey, Tarihsel Aklın Eleştirisi adlı eseriyle gerçekleştirmek istemiştir. Dilthey, tarihsel deneyim ve Tarih Okulu'nun idealist mirası arasında kendisine, epistemolojik açıdan yeni ve taşıyıcı güçte bir temel inşa etme hedefi koymuştur. Onun amacı, Kant'ın salt akıl eleştirisini bir tarihsel akıl eleştirisiyle bütünleştirmektir.⁷

Dilthey'e göre kendisinden önceki insanı değerlendiren özellikle emprist filozoflardan Locke ve Hume gibi, hem rasyonalist ve hem emprisit görüşleri ile dikkat çeken Kant gibi filozofların görüşlerinin aksine, "bilen öznenin damarlarında hakiki bir kan dolaşmaz; tersine, bu bilen öznenin damarlarında, katıksız bir düşünme etkinliği olarak aklın imbibikten geçirilmiş özsuyla dolaşır." İnsanı bütünselliğinden koparan yeniçağ filozoflarının aksine Dilthey, bu bütünselliği Tarihsellik ve Hermeneutik yoluyla kurmaya çalışmaktadır. Hemeneutik kavramı "Yunanca açıklamayla ilgili, açıklayıcı anlamına gelen hermeneutikos sözcüğü ile karşılanmaktadır ve genellikle açıklığa kavuşturma, çapraşık olanı anlaşılır, açık olmayı açık hale getirme anlamında kullanılmaktadır."⁸

Uwe Japp'a göre, günümüz modern hermeneutiğin başlatıcısının her ne kadar Schleiermacher olduğu söylene de asıl ilgiyi Dilthey yazdığı kısa makale sayesinde üzerine çekmiştir. Ona göre Schleiermacher, hermeneutiği evrensellemeye çalışırken Dilthey, hermeneutiği bilim kuramına dönüştürmeye çalışmıştır.⁹ Dilthey'in amacı "içsel yaşantının ifadelerinin nesnel olarak geçerli" yorumlarını elde etme metodlarını geliştirmektir. Aynı zamanda Dilthey, doğa bilimlerindeki yöntem ve teknikleri alıp sosyal bilimlere uygulamaya da sert bir şekilde karşı çıkmıştır.¹⁰

Rudolf'a göre Dilthey "yazıda sabitlenmiş hayat ifadelerini anlama sanatı" olarak ele aldığı hermeneutiği tarihsel bir akım sürecine dönüştürmektedir. Ona göre bu çabasıyla Dilthey, tarihsel varoluşu anlamaya çalışmaktadır ya da insanlar hakkında gerçekliği ve eşsiz insan varoluşu hakkındaki bilimsel bilgiyi, bilimin en önemli konusu yapmaktadır.¹¹

Dilthey genel olarak insan bilimlerinin teorik alt yapısını anlamak için gayret etmiştir. Ona göre insan bilimleri ve sosyal bilimler geçerli bilgi formu üretmektedirler. İnsan bilimleri Dilthey'e göre doğa bilimlerinden farklı bir bilgi yapısına sahiptir. Doğa bilimlerinde olduğu gibi insan bilimleri saf mekanik kurallara ve yasalara göre hareket etmemektedir.¹²

Dilthey'in düşünce sisteminde, on dokuzuncu yüzyıl düşüncesinde olan bazı temel tartışmalara rastlanmaktadır. Özellikle nesnel olarak geçerli bilgiyi arama isteği, yani romantik eğilim buna örnek gösterilebilmektedir.¹³ Gadamer'e göre Schleiermacher'ın biyografisi olan Dilthey, romantik anlama kuramı zemininde hermeneutiğin ortaya çıkışına ve nelğine yönelik araştırma yapan kişidir.¹⁴

Dilthey, tabiat bilimlerinin indirgemeci ve mekanik bakış açısından kurtulmak ve bu olaya tam uyan bir yaklaşım bulmak için, insanın sosyal ve sanatsal ifadelerini anlamaya yönelik bilimlere uygun bir metodoloji geliştirme projesini gerekli görmektedir.¹⁵ Dilthey, anlama etkinliğini yani hermeneutiği; temel öneme sahip, uzun süre sabit kalan hayat ifadeleri olan sanat eserlerinin, kültür kalıntılarının ve edebi dokümanların yorumlanması ve anlamıyla sınırlandırmaktadır.

Aşağıdaki sorulardan yola çıkarak anlama üzerine çalışmalarını şekillendiren Dilthey, özellikle şu soruyu sormaktadır: "Bir şeyi anlamak ne anlama geliyor?" Bu sorudan yola çıkan Dilthey anlama üzerine düşüncelerini sistematize etmektedir. "İnsanları anlamak istiyoruz. Fakat diğer tüm nesnelere ilgili olarak, açıklanması gereken bir merak duyuyoruz. Fakat insanlığını, anlamak için bir merak

⁷ Gadamer, "Dilthey'in Tarihselciliğinin Güçlüklerinde Dolanışı", s. 173.

⁸ Zygmunt Bauman, *Hermenötik ve Sosyal Bilimler* (Çev. Hüseyin Oruç), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2017, s. 9.

⁹ Metin Toprak, *Hermeneutik ve Edebiyat*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2003, s. 58.

¹⁰ Palmer, s. 147.

¹¹ Cangiz Batuk ve Emir Kuşçu, *Rudolf Bultmann: Mitoloji ve Hermenötik Sorunu*, Eski Yeni Yayınları, Ankara, 2013, s. 135.

¹² Brice R. Wachterhause, "Anlamada Tarih ve Dil" (Çev. Hüsamettin Arslan), *İnsan Bilimlerine Prolegomena*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s.224.

¹³ Palmer, s. 148.

¹⁴ Gadamer, "Dilthey'in Tarihselciliğinin Güçlüklerinde Dolanışı", s. 171.

¹⁵ Palmer, s. 149.

içerisindeyiz. Biz doğanın işleyişini anlamayız. Bir [fiziksel] gücün etkilerinin farkındayız, ama organlarımızın doğasını bilmiyoruz. Ahlak dünyası da bu şekilde farklıdır çünkü burada her şeyi anlıyorum.”¹⁶ Peki, anlamak denilen şey nedir? Ve insanın bilgisi mümkün müdür ve eğer mümkünse, bu bilgiye bizi ulaştıracak vasıtalar nelerdir?¹⁷

Dilthey, hermeneutikle ilgili düşüncelerini genel olarak üç aşamada oluşturmuştur. Bunlardan ilk aşama psikoloji bilimini, insan bilimlerini anlamada bir yöntem olarak kullanmak istediği aşamadır. Bu dönemde betimleyici psikolojiye dair çalışmalar yapmıştır. İkinci aşama; tarihi yaşam felsefesinin temeline koymaya çalıştığı aşamadır. Bu dönemde doğa emrîpik bilimlerin deney alanı olduğu gibi tarihi de insan bilimlerinin deney alanı olarak değerlendirdiği aşamadır. Üçüncü aşama ise hermeneutiğe veya anlama kavramına dayanarak insan bilimlerinin yöntemini geliştirmek istediği aşamadır. Özellikle Dilthey için bu aşamalar birbirine girift bir yapıda olduğundan dolayı aşamaları bir sıra düzeni halinde görmek mümkün değildir ancak şu rahatlıkla söylenebilir ki Dilthey en son tahlilde bütün insan bilimleri için anlamanın yöntemini hermeneutik olarak göstermiştir.¹⁸ Anlama işlem sürecinin şemasını ifade eden Dilthey’e göre “bir olayı anlamak benim görevim olabilir; tarihsel olarak yapılandırmak tarihinin görevi”dir.¹⁹

Diğer yaşam felsefecilerini de göz önüne aldığımızda, Dilthey’in felsefesi tarihsel bir alt yapıya sahip tarihi temellere oturtulmuş bir yaşama felsefesidir. “Dilthey’in hayat felsefesini yalın öznel hayat felsefelerinden ayıran en önemli özellik, hayat kavramının tarih kavramı kökenleri üzerine kurulmasıdır.”²⁰

Tarih söz konusu olduğunda şimdi, geçmiş ve gelecekte bahsedilmektedir. Dilthey’e göre biz, iç tecrübelerimizle ve kendi yaşantılarımıza dayanarak, toplumlarla ilgili olan, hem geçmiş hem de şimdiki olguları anlayabiliriz. Bu anlamda anlama, aynı zamanda, bir birlikte yaşama ve bir ardından yaşamadır.²¹

İnsan bilimlerine bir yöntem oluşturan Dilthey’e göre anlama, insanların öznellik sınırları dışına çıkarak, kendi hayatındaki imkânlardan da sıyrılarak, varlığını aşmak suretiyle kendisi dışındaki insanları içten yaşamaktır yani “insanlık dünyasının bilgisini yaşayarak kavramaktır.”²² İnsan bilimleri metodunu yukarıdaki gibi ifade eden Dilthey’e göre yaşama, yaşamın ardından, yaşayan benin kendisine ait olan ödevinin tekrar düşünerek, o yaşamı kendinde sürekli olarak yeniden meydana getirmesidir. Dilthey’e göre insan bilimlerinde anlama kendini ötekinin yerine koymakla mümkün olmaktadır. Anlama kendisini diğerinin yerine koyarak ona göre şekillenme metodudur. Ona göre bizler salt zihinsel verilerle açıklama işlevi görmüş oluruz, fakat kavrama söz konusu olduğunda bütün içgüdüsel varoluşumuz için içine girer ve anlama gerçekleşmiş olur. Örneğin bir şiiri düşündüğümüzde şiiri oluşturan her mısra okuyan kişiyi tesiri altına almaktadır. Bu şiirden etkilenen kişi şiirin meydana geldiği ruhsal dünyanın içinde bulur kendisini. Ruhsal durumun tekrar yaşamasından maksat budur.²³ Dilthey’e göre anlama yönteminin en son amacı yazarın kendisini anladığından daha iyi anlamaya çalışmaktır.

İnsanın tarihi anlayıcı gözle incelemesinin ilk aşaması, belki de en önemli yolu metinler üzerinden gerçekleşebilir. Çünkü yazılı eserler insanın iç durumları hakkında eksiksiz ve nesnel bir anlatım sunabilmektedir.²⁴ Dilthey için yazılı metinleri anlamak onların üreticisi olan insanın ruhsal bütünlüğünü anlamaktır. Anlama süreci bu şekilde değerlendirildiğinde aynı zamanda bir yorumlama süreci karşımıza çıkmaktadır. Dil bilimi öğrenimi almış olan Dilthey’in bu noktada söylemek istediği şey “yorumlamak yazarın kendisini anladığından daha iyi anlamak” olduğu belirtilebilir.²⁵

Dilthey, anlamadan anladığı şeyi şu şekilde ifade etmiştir:

¹⁶ Wilhelm Dilthey, “On Understanding and Hermeneutics: Student Lecture Notes (1867–68)”, Trans. Rudolf A. Makkreel, *Hermeneutics and the Study of History*, Princeton University Press, New Jersey, 1985, s.229.

¹⁷ Wilhelm Dilthey, “Hermenötüğe Doğuşu” (Çev. Medeni Beyaztaş), *Hakikat Nedir? Felsefi Fragmanlar*, Efkâr Yayınları, İstanbul 2004, s. 81.

¹⁸ Osman Bilen, *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2016, s. 87.

¹⁹ Dilthey, “On Understanding and Hermeneutics: Student Lecture Notes (1867–68)”, s. 230.

²⁰ Arslan Topakkaya, *Wilhelm Dilthey ve Felsefesi*, Say yayınları, İstanbul, 2016, s. 40.

²¹ Kamiran Birand, *Manevi İlimlerin Metodu Olarak Anlama*, Akçağ Basım, Ankara, 1998, s. 45.

²² Kamiran Birand, *Dilthey ve Rickert’te Manevi İlimlerin Temellendirilmesi*, Akçağ Basım, Ankara, 1998, s. 42.

²³ Birand, *Dilthey ve Rickert’te Manevi İlimlerin Temellendirilmesi*, s. 43.

²⁴ Onay Sözer, *Anlayan Tarih*, Yazko Yayınları, İstanbul 1981, s. 29.

²⁵ Birand, *Dilthey ve Rickert’te Manevi İlimlerin Temellendirilmesi*, s. 43.

“Bu anlama bebeklerin çıkardığı konuşmavari sesleri kavramaktan, Hamlet’i veya Kant’ın akıl eleştirilerini kavramaya kadar uzanmaktadır. Taşlarda, mermerde, musiki namelerinde, jestlerde, sözlerde ve yazılarda, davranışlarda, iktisadi düzenlerde ve anayasalarda hep aynı insan ruhu bize seslenmektedir. Anlama ameliyesi bu bilme/tanıma türünün müşterek bağları ve vasıtalarıyla belirlendiği sürece muhakkak ki her yerde aynı hususiyetlere sahip olacaktır. Anlama bu temel nitelikleriyle her yerde aynıdır. Mesela Leonardo’yu anlamak istediğimde bu anlamada onun davranışları, tabloları, resimleri ve yazılı eserleri hakkındaki yorumlar aynı anda müşterek bir tesir icra edecek ve bu tesir hem de mütecanis ve vahidi bir süreç içinde gerçekleşecektir.”²⁶

Dilthey’in sisteminde Tin Bilimlerinin nesnesi olan “tin”, “ruh”tan ayrılmaktadır. Ona göre Tinsel dünya, bireylerin ruhsal eylemlerinden oluşmaktadır. Fakat bu eylemler daha sonra bireylerden ayrı bir yapı oluşturmaktadır. Örneğin yazılı bir metine bakacak olursak; metnin anlamını kavramak için metnin yazarının ruhuna dikkat çekmeyiz. Bütün dikkati kendi bütünlüğü içerisinde metne yönelmek isteriz. Çünkü tinsel ürün metindir. Tinsel ürünü anlamak için yaratıcısının ruhsal durumuna yönelmek Dilthey’e göre psikolojik sondajlamadır. Bu psikolojik sondajlama Dilthey’e göre anlamayı engellemektedir. Bu yazarın iç durumlarını önemsememek anlamına gelmez. Çünkü iç durumlarını bilmek tüm yaşantısını bilmek anlamına gelir.

Dilthey tin bilimlerinin öncelikli amacının anlamının epistemolojik alt yapısını hazırlamak olduğunu belirtmektedir. Ona göre insanla ilgili her türlü çalışmalarda temel olacak olan anlamının epistemolojik çerçevesinin belirlenmesi, bilinçli bir varlık olan insanın felsefi refleksiyonuyla mümkündür. Dilthey’e göre “tin bilimlerinin imkânı için ilk koşul, benim bizzat bir tarihsel nelik olmamda, yani tarihi araştıranla tarihi yapanın aynı nelik olmasıdır.”²⁷

İnsanın tarihsel bir varlık olduğunu savunan Dilthey’e göre tarih bizim karşımızda duran ve bize verili bir nesne değildir. Tarihsellik insanın doğması, yaşaması ve zaman içerisinde ölmesi gibi zaten nesnel olarak belli olan bir şey de değildir.²⁸ Ona göre tarihsellik insanın çağlar boyunca gelişim aşamasını deneyimlemesidir. Dilthey’e göre anlamaya konu olan insan tarihsel bir varlıktır. Bu yüzden ona göre insan kendini anlayabilmek için tarihe bakmak zorundadır. Ona göre insan tarihi, bilimin inceleme konusunu ele aldığı gibi, bir nesne olarak ele almaması gerekir. İnsan, kendi varlığının yüzyıllar boyunca ne şekilde gelişim gösterdiğini deneyimlemesi gerekmektedir. İşte tarihsel olmak Dilthey’e göre bu anlama gelmektedir. Bu anlamda bakıldığında insan hermeneutiksel bir yaklaşımla, dolaylı olarak tarihe dönüşle kendisini anlamaktadır. Fakat Dilthey’e göre tarih sonu gelmiş bir olgu olmadığından insan varoluşu tamamlanmış bir varlık değildir.

Sonu gelmemiş bir tarihte kendi var oluşu tamamlanmamış insan bu bağlamda özgür insandır. Bu durum bireysel olarak insanlığın var oluşunun tamamlanmasına katkı sağlayacak bir hareket alanı oluşturmaktadır. Bu sayede insan kendi var oluşuna aktif bir şekilde katkıda bulunmaktadır. Dilthey’e göre tarihsel olmak bir nevi göreceliliktir. Tarihsel bilinç bu göreceliliğin ötesine geçememektedir. Anlam da bu bağlamda düşünüldüğünde göreceliğin etkisi altına girmiş olacaktır. Anlam her zaman Dilthey’e göre geçmiş ve geleceğe uzanan bilinçsel bir bağlamda bulunmaktadır. Dilthey’e göre tarihsellik bilinci, insan anlamasının zamana yani içinde bulunduğu ana bağlıdır. Dilthey’in tarihsel düşünme tarzı onu diğer filozoflardan ayıran en önemli özelliğidir. Çünkü tarihsel düşünme tarzı Dilthey’e göre kapsayıcı, donatıcı ve kuşatıcıdır.²⁹

Dilthey’e göre tarihsel bakış açısıyla, iç deneyimle geçmiş yani şimdinin yaşantı haline gelmesini anlayabilir ve anlamlandırabiliriz. Çünkü geçmiş şimdinin içselleştirilmesiyle anlam kazanır. Ona göre içselleştirilmemiş bir yaşantı, yani içselleştirilmemiş bir geçmiş sonradan anlamlandırılmaz.

Yaşamın içinden bir bakışla tarihselliği anlamaya çalışan Dilthey’in anlamın tarihselliği düşünüldüğünde, zamanın üçlü ayrımı yaptığı görülmektedir. Ancak bu zamanların hepsi şimdiki zamanın sürekliliği şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Yaşam şimdiki zamana verilen değer ve yaşantı haline gelen geçmişin içselleştirilmesiyle oluşmuş anlama olarak karşımıza çıkmaktadır. Şimdiki zamanın içselleştirilmesi ile değer kazanan geçmiş

²⁶ Dilthey, “Hermenötik’in Doğuşu”, s. 83.

²⁷ Gadamer, “Dilthey’in Tarihselciliğin Güçlüklerinde Dolanışı”, s. 178.

²⁸ Palmer, s. 170.

²⁹ Palmer, s. 171.

insanın anlamasına tabidir. Ancak içselleştirilmeden yaşantı haline gelmiş şimdiki zamana sonradan anlam yüklemek mümkün değildir. O yüzden Dilthey'e göre yaşantı, içselleştirilerek değer verilmiş şimdiki zamanın geçmiş zamana dönüşmesidir. Yaşam da bu yaşantıların toplamıdır. Anlama bu yaşamı anlamadır.³⁰

4. GADAMER'DE ANLAMA, HERMENEUTİK VE TARİHSELLİK SORUNU

Diğer hermeneutikçi filozoflar gibi kendi fikirlerini sunarken veya kavramları analiz ederken, Hans-Georg Gadamer de dilin liderliğine önem vermektedir. Ona göre temel kavramların çoğu zaman çok farklı anlamları olduğu gerçeği rahatsız edici bir şey değildir. Gadamer'in temel anlama anlayışında bu farklılık, dilin önemli bir şeye bağlı olduğunun bir göstergesidir.³¹ Kendisinden önceki hermeneutikçilerin görüşünün özellikle Dilthey'in aksine Gadamer, anlamın yazarın niyetiyle aynı şey olduğunu reddetmektedir.³² Temel kavramların farklılığı anlamayı etkileyen bir şey olduğundan kavramlar üzerinden yazarın niyetine ulaşmak doğru değildir.

Gadamer'e göre hermeneutik bütün bir anlamının karakterinin ve temel şartlarının felsefi yönden araştırılmasıdır. O, özellikle hermeneutikğin görevinin sosyal bilimlere ya da herhangi bir bilgi disiplinine yönelik yöntem araştırması olarak algılanmasını reddetmektedir.³³

Gadamer, önemli eseri olan *Hakikat ve Yöntem* adlı kitabında özellikle Dilthey eleştirisi yapmıştır. Dilthey'in hermeneutik görüşüne felsefi hermeneutik fikriyle yaklaşmakta ve modern estetik anlayışa, tarihsellik kuramına ve dil ontolojisine bağlı bir sistem ortaya koymaktadır. Gadamer hermeneutikğinde pratik kaygılar bulunmaz, ona göre anlama daha temel bir problemidir. O Heidegger temelli bir yol izlemektedir. Ona göre anlama, Heidegger'de olduğu gibi Daisen'in kendini var etmesidir yani insanın kendisini var etmesidir. Anlama insan varoluşunun temelidir, bu varoluş tarihseldir, aynı zamanda evrenseldir ve diyalektik bir özelliğe sahiptir. Hermeneutik ona göre insan varoluşunun dilselliğidir ve dilselliğin varoluşunda belirlenir.

Felsefi hermeneutikğin temelini dil problemini koyan Gadamer, özellikle modern çağın sorunu olan dil sorununu insanlara yönelmektedir. O, "neden dil sorunu, felsefe üzerine daha önce düzenlenen düşünce kavramı ya da "kendini düşünmeyi düşünme"nin mevcut felsefi tartışmalarda aynı merkezi konumu işgal etmesine neden oluyor?" sorusuyla aslında hermeneutik bir soru sormaktadır. Epistemolojik olarak bilmek ile anlayışı bir şekilde ilişkilendirilebileceğini savunan Gadamer'e göre anlamak bir anlamı daha bütünlüklü bir yapı içerisinde bir yerde konumlandırmaktır. Bir şeyi kavramak ise daha açık bir şekilde görebilmektir.

"Gadamer gerçek araştırma hayatı olarak diyalogun altını çizer, mantık, gramer, ya da yöntem gibi kesin formel kuralların değil; çünkü bu kurallar ve yöntemler dışında diyalogun bizatihi kendisinin dönüş ve kıvrılışlarının da araştırma konusunun günışığına çıkarılmasına yardım ettiklerini düşünür."³⁴ Diyalog bir dil problemidir. Tarih ve dil Gadamer'e göre yeni öngörülerin tekrar tekrar doğmasına yol açan bir süreç içinde diyalektik tarzda ilişkiye girerler.³⁵ Fenomenlere ilgilerimizin hepsinde örneğin dostluk ya da görev gibi bunların kültür içerisinde bu fenomenlere eşlik eden linguistik yorumların tümü incelendiğinde anlaşılabilir. Bu noktadan hareketle fenomenlerle ilgilerimizin hepsinde dikkatimiz dil üzerine odaklanmamaktadır, daha çok dilin aracılık ettiği içerikle ilgilenmekteyiz. Bizim birbirimizle diyalogumuzu fiilen motive ederek sürdüren linguistik yorumların içeriği, yani bir söylemin nesnesidir.³⁶

Gadamer'e göre hermeneutik şerh ve yorumlarda kullanılan araçlar, yöntem ve teknikler en eski dönemlerden bu yana pratik alanda çok kullanışlıdır ve günümüze kadar gelmiş kullandığı araçlar belirli bir düzeyde geliştirilmiş bir yapıya sahiptir. Ona göre "Hermeneutik bir tefsir ve şerh teorisi olmakla birlikte sadece bir teoriden ibaret değildir."³⁷ Bunun yanında Gadamer'e göre hermeneutik bir mantık

³⁰ Topakkaya, s. 47.

³¹ Jean Grondin, "Gadamer's Basic Understanding of Understanding", Edited: Robert J. Dostal, *The Cambridge Companion to Gadamer*, Cambridge University Press, s. 36.

³² Burhanettin Tatar, *Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti*, Vadi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 57.

³³ Susan Hekman, *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik* (Çev. Hüsamettin Arslan, Bekir Balkız), Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s. 126.

³⁴ Brice R. Wachterhouse, "Anlamada Tarih ve Dil" (Çev. Hüsamettin Arslan), *İnsan Bilimlerine Prolegomena*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s.240, 209-249.

³⁵ Wachterhouse, s. 242.

³⁶ Wachterhouse, s. 242.

³⁷ Hans Georg Gadamer, "Bir Pratik Felsefe Olarak Hermenötik" (Çev. Medeni Beyaztaş), *Hakikat Nedir? Felsefi Fragmanlar*, Efkâr Yayınları, İstanbul 2004, s. 93.

teorisi de değildir. Çünkü mantık teorilerinde önemli olan şey bilimselliktir insanların mantıklı düşünmesi değildir.

Gadamer, felsefi hermeneutiği temellendirirken Heidegger ve Husserl merkezli bir anlama teorisi ortaya koyduğunu belirtmektedir. “Hermeneutik sorununu, çalışmaları o günlerde ilgi merkezinde olan Husserl ve Heidegger’in perspektifinden sunmaya çalıştığını belirtmektedir.”³⁸

Gadamer’in hermeneutiğe katkısını Heidegger üzerinden açıklamak gerekirse; Heidegger’in insanı anlamada dile yüklediği anlam önemlidir. Heidegger’e göre insanı anlamaya dil aracılık eder. Gadamer ise insanın doğasını kavrayışını yüksek düzeyde anlamlı bir genişletme teşebbüsüne girer. Gadamer bu kavrayış genişletmesini dil üzerinden yapmaktadır.³⁹ Gadamer’in Heidegger felsefesine katkısının sıçrama noktası genelde dil üzerine düşünceleridir. Çünkü ona göre dilin temelde, konuşmada ifade edilmelerinden önce tam anlamıyla geliştirilmiş bulunan düşünceleri dile getirmek amacıyla kullandığımız bir araç ya da alet olduğu tezine eleştiri ile yaklaşmıştır.⁴⁰ Çünkü Gadamer’e göre dil “içinde hareket ettiğimiz, kendimizi ve dünyayı farklı perspektiflerden kavradığımız bir ortamdır.”⁴¹

Gadamer’den önce dilin tarihselliğinden bahseden Heidegger Metafiziğe Giriş adlı eserinde dili, insanın varlığının tarihsel oluşunu ve tarihi de oluşturmasını sağlayan bir dinamik olarak sunmaktadır. Heidegger’e göre anlamak ve konuşmak, varlığın zamanda var oluşuna, zamanda gerçekleşmesine zemin teşkil eden tarihsel bir eylem olarak anlaşılmaktadır.

Gadamer’e göre hermeneutik “sonluluğunu ve tarihselliğini oluşturan ve bu yüzden dünyayla tecrübesinin tamamını içeren orada-varlık’ın hareket halindeki-temel varlığı olarak”⁴² tanımlanmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde hermeneutik inceleme Gadamer’e göre varlık incelemesidir. Çünkü nihai anlamda varlık dildir ve yine Gadamer’e göre anlaşılabilen varlık dildir.

Gadamer’e göre tarih bilinci ya da tarih öz bilinci her şeyin göreceli olmasıyla ilgilidir. Ona göre her şeyin tarihsel olduğunun farkına varılması tarih bilincidir. Gadamer, dünya görüşlerinin çatışmasını bu bilincin sonuçları olarak değerlendirmektedir. Geçmiş ve gelenekten gelen her türlü bilginin sorgulanmasını sağlayan bu tarih bilinci Gadamer’e göre tarihsel bilincin bir özelliğidir. Kendi dünya görüşümüze uymayan birisinin görüşlerine karşı bir tepki verdiğimizde ya da bir değerlendirme yaptığımızda, kendimizi bilinçli veya bilinçsiz karşıımızdaki yerine koymaktayız. Bu sayede Gadamer’e göre kendimizi değerlendirme fırsatı bulmuş oluruz. Gadamer’e göre tarih duygusu, geçmiş bugünkü yaşamımızın ve güncel ölçütlerle kendi fikri yapımızın perspektifiyle, değerlerimiz ile yargılamaktır.⁴³

Gadamer, tin bilimlerinin yukarıda izah edilen yargılama yöntemini anlama olarak tanımlamaktadır. Ona göre yorumlama veya anlama tarihsel bilinçle ilgili bir kavramdır. Yorumlama geleneksel olanı sorgulayıp, geçmişten getirilen değerlerin göreceli olarak değerlendirilmesidir. Gadamer’e göre yorum, geleneğin yani geçmişin bir bütün olarak incelenmesidir. O yorumlamayı yabancı özelliğine sahip bir şeye indirgemektedir. Anlaşılmayan bize yabancı olan şey Gadamer’e göre yorumlanmayı bekler. Ona göre bir okuyucu tarafından anlaşılmayan bir metin yorumlanması istenir. Bu yüzden yorum anlaşılması istenen şeyle ilgilidir ve bu şey sadece bir metin olmak zorunda değildir. Geleneğin bize bıraktığı sözlü ve yazılı tüm eserlerdir. Gelenekten gelen tüm miras yorumlanmaya açık unsurlardır. Tarihsel bilinçli olma hali Gadamer’e göre akılcı ve dünya görüşü ile ilgili tasarımlarımızı bir bütün haline getirmemizi sağlamaktadır.⁴⁴ “Tarihçinin yorumu metnin kendisi içinde dile getirilmeyen bir şeyle ilgilidir ve metnin kastedilen anlamıyla alakalı hiçbir şeye ihtiyacı olmayabilir.”⁴⁵ Bu bağlamda düşünüldüğünde tarihsel bilinç ve edebi bilinç arasında çatışma ortaya çıkmaktadır çünkü tarihçi ile metni güzelliği bakımından değerlendiren ve yorumlayan filolog yani eleştirmen aynı noktaya dikkat etmemektedir.

³⁸ Hans Georg Gadamer, “Tarih Bilinci Sorunu” (Çev. Taha Parla), *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, s. 80.

³⁹ Wachterhause, s. 237.

⁴⁰ Wachterhause, s. 237.

⁴¹ Wachterhause, s. 238.

⁴² Hekman, *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik*, s. 128.

⁴³ Palmer, s. 170.

⁴⁴ Hans Georg Gadamer, *Güzelliğin Güncelliği* (Çev. Fatih Tepebaşılı), Çizgi Kitapevi, İstanbul, 2017, s. 19.

⁴⁵ Hans Georg Gadamer, *Hakikat ve Yöntem 2. Cilt* (Çev. Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2009, s. 105.

Gadamer, anlama ve yanlış anlamının ben ve sen arasında gerçekleştiğini ifade etmektedir. Ben ile sen formülasyonu özellikle insanlar üzerinde yabancılaşmaya yol açmaktadır. Gadamer'e göre izole edilmiş bir şekilde maddi gerçekliği olan ben ve sen söz konusu değildir.

“Sen diyebilir ve bir sen karşısında kendime atıfta bulunabilirim, fakat bir ortak anlama daima, bu tür durumları önceler. Hepimiz birine “sen” demenin derin bir ortaklaşa uzlaşmayı varsaydığımızı biliriz. Bu kelime konuşulduğunda, orada zaten süregelen bir şey vardır. Hakkında farklı düşüncelere sahip bulunduğumuz bir konuda uzlaşmaya varmayı denediğimizde, bu derin faktör, nadiren bilincinde olsak bile, daima rolünü yerine getirir. Bu durumda hermeneutik bilimi, anlamakla yükümlü bulunduğumuz fikrin, bizi yanlış anlamaya sürüklemeye çalışan yabancı bir şey olduğuna inanmamızı gerektirir ve görevimiz, yanlış anlamamıza yol açabilecek her yabancı unsuru dışarı atmaktır.”⁴⁶

Heidegger'den etkilenen Gadamer'e göre anlamının öncülleri bulunmaktadır. Biz sunulan bir metnin ya da eserin ön görülerimiz ve düşünce altyapılarımızla değerlendirmemiz mümkündür. Bu bağlamda düşünüldüğünde anlamamızı mümkün kılan ön düşüncelerimiz sürekli vardır. Geçmiş yani geleneği her zaman bu gün bağlamında değerlendirmekteyiz. Gadamer'e göre insanın bir noktada kendini konumlandırması ve bu noktadan geçmişi değerlendirmesi kaçınılmaz bir durumdur.

Geçmiş belirli bir konumda değerlendiren insanın konumlandığı yer Gadamer'e göre şimdidir. Şuanda genellikle geçmişin kalıntıları ile oluşmuştur. Tarih bugüne geçmiş olarak taşınmıştır. Geçmiş bizim için kendi içinde yoğrulduğumuz bir şimdidir ve aynı zamanda bu tarih anlama eylemine giriştiğimiz bir şimdidir.⁴⁷

Gadamer, gelenek kavramını da tarih kavramıyla ilişkilendirmektedir. Gelenek tarihle ilişkili düşünüldüğünde insanın bir parçası olur ve onunla var olduğu şey olarak değerlendirilebilir. Fakat Gadamer'e göre insan varoluşunun anlamlandırılmasında geleneğin etkisinin ne kadar olduğu ve bakış açısının ne kadarı geleneksel bağlamdan şekillendiği belirlenirken öznelikten ayrılması zor olan bir durumdur. Aslında Gadamer burada Dilthey gibi düşünmektedir. Dilthey'in görelilikten kurtulamayışının bir şekilde farklı ifadesidir.

Gadamer için felsefi problemi anlama etkinliği ile insan bilimlerini anlama etkinliği arasında bir paralellik vardır. İnsan bilimleri teorisi Gadamer'e göre felsefenin ta kendisidir. Yani aslında Gadamer anlama problemini felsefi bir etkinlik olarak değerlendirmektedir. Hermeneutik boyutu, özellikle binlerce yıllık felsefe kavramları üzerinden değerlendiren Gadamer'e göre, “bir sözcük içinde kalıplanmış ve bu sözcük içinde geleneğe mal olmuş kavramlar, tek bir anlama sahip sabit markalar ve işaretler değildir; tersine onlar insanın dil içerisinde gerçekleşen dünya açıklamasının iletişimsel hareketinden çıkarlar. Onlar sürekli hareket halindedirler, dönüşürler ve zenginleşirler; eskiyi örten yeni bağlamlara yerleşirler, unutulurlar ve yeni düşünceler içinde yeniden canlanırlar.”⁴⁸ Bu şekilde kavrama yönelik felsefi çalışma anlama, yorumlama yani hermeneutik kapsamında değerlendirilir. Felsefe Gadamer'e göre bütün ile ilgilenir ve onun bütünlükten anladığı şey “sadece diğer bütünler gibi parçaların toplamından ibaret bir bütün değildir.” Ona göre bütün, “tüm sınırlı bilgi imkânlarını aşan ve bilimsel yöntemle bilgisine erişemeyeceğimiz külli bir fikirdir.”⁴⁹

Gadamer, Dilthey'i en çok yoran görevin tarihsel bilinci, bilimin doğruluk iddiasıyla kuramsal olarak bağdaştırması olduğunu belirtmektedir. Gadamer'e göre Dilthey bu görevi yerine getirememiştir. Gadamer'e göre, Dilthey'in görelilik problemine vermek istediği cevabı daha sonra tıpkı E. Troeltsch'ün “görelilikten totaliteye” diye ifade ettiği gibi, tarihselciliği derinlemesine ele aldığı “Tarihselcilik Sorunu”nda bile aşamamaktadır. Dilthey tüm göreliliklerin ardından sabit, görelî olmayan bir şey aramış ve dünya görüşleri üzerine derinlemesine bir “tıpler öğretisi” geliştirmiştir. Fakat Gadamer'e göre üzerinde yeterince düşünülmemiş dogmatik yollarla tarihselciliğin aşılması doğru bir eylem değildir.⁵⁰ Yukarıda da belirttiğimiz gibi Gadamer'in göreliliği geçemeyişini eleştirdiği Dilthey gibi Gadamer'de görelilikten sıyrılamamıştır.

⁴⁶ Hans Georg Gadamer, “Hermeneutik Problemin Evrenselliği” (Çev. Hüsamettin Arslan), *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s. 65.

⁴⁷ Palmer, s. 232.

⁴⁸ Hans Georg Gadamer, “Hermeneutik” (Çev. Doğan Özlem), *Hermeneutik Üzerine Yazılar*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2003, s. 30.

⁴⁹ Hans Georg Gadamer, “Felsefenin İlmiliği Üzerine” (Çev. Medeni Beyaztaş), *Bilgi ve Düşünce Dergisi*, yıl 1, Sayı 1, Ekim 2002, s. 119.

⁵⁰ Gadamer, “Hermeneutik”, s. 19.

“Tarihsel olarak etkin bilinç, belirli bir faaliyetin etkisini, bir faaliyetin arkasında bıraktığı izi araştırmaktan çok daha başka bir şeydir. O daha ziyade bir faaliyetin kendisinin bilincidir.”⁵¹ Gadamer ufukların formasyonunu ve kaynaşmasını izah etmekten amacının etkin bilincin nasıl işlediğini göstermek olduğunu bildirmektedir.

Gadamer’in Dilthey’i eleştirdiği noktalardan birisi de Dilthey’in dünyaya gerçekten tarihsel bir bakış açısı kurmayı başardığına inanmasıdır. Ama tarihsel sorgulamalarının gerekçelendirebildiği tek şey aslında Ranke’nin görkemli ve epik “kendini hiçlemesi”nden başka bir şey değildir.⁵²

5. SONUÇ

İki yaşam filozofu olan Dilthey ve Gadamer’in hermeneutik’e bakış açısının değerlendirildiği makalede görülmektedir ki Dilthey’in hermeneutik algısı bir yöntem iken Gadamer tüm anlama etkinliğinin bir hermeneutik olduğunu savunmaktadır. Dilthey sadece tarihsel ürünler üzerinden ve bunun görece kesin bilgiler olması gerektiğini belirtirken Gadamer tüm tarihsel ürünleri hatta yaşamın kendisini anlamamız gerektiği bunun kendi bütünlüğü içerisinde değerlendirmemiz gerektiğini vurgulamaktadır.

Dilthey, tarihsel bilginin felsefi yönden temellendirilme çabasını Kant merkezli yürütmektedir. Çünkü ona göre Saf Aklın Eleştirisinde, Kant doğa bilimlerini felsefi yönden temellendirmiştir ve her akıl ortak olguları aynı şekilde açıklamaktadır. Dilthey’e göre Tarihsel Aklın Eleştirisi adlı eserinde belirttiği gibi tarihsel ürünleri tüm insanlar aynı şekilde anlamlandıracaktır.

Gadamer’e göre Dilthey’in tarihsel dünyasını taşıyacak olan şey, “sonradan bir değer ilişkisi altına sokulan, deneyim yoluyla elde edilmiş olgular değildir; tersine bu dünyanın dayanacağı nokta, bizzat deneyimi mümkün kılan içsel tarihselliklerdir.” Dilthey’e göre tarihsellik, her türlü deneyimin gerçekleşme ortamı olarak algılanmalıdır ve bu bir yaşama sürecidir aynı zamanda kendi modeline, olguların saptanması içinde değil, tersine bir bütüne ait anımsama ve beklentilerin özgül bir şekilde iç içe geçmişliğinde sahip olur. Gadamer’e göre Tarih bilimleri kendisinin nesnesi olan yaşama deneyimini ele alırlar ve bu bilimler yaşanmış olana yönelirler. Ona göre yaşama deneyimi içinde zaten önceden düşünülmüş olan şeyi yeniden düşünürler.⁵³

Gadamer’e göre Dilthey,

“Ranke ve Droysen’in yöntembilimsel refleksiyonlarından çıkan bağdaşmazlıkları aştığına inanır. O tarih okulu;’nu şuraya kadar haklı bulur: Genellikle özne diye bir şey, bir genel özne yoktur; tersine sadece bireyler vardır. Dolayısıyla bir kavramın anlamı, bir idealite halinde bir trasendental özneye bağıntılandırılmaz; tersine “anlam” denilen şey, yaşamın tarihsel gerçekliğinden yeşerip ortaya çıkar. Kendini kendinden yeşeren anlam birlikleri üzerine bükülerek kuran ve şekillendiren, yine bizzat yaşamadır. Ve bu birliklerin anlaşılmasını sağlayan kendinden hareket eden tekil bireydir.”⁵⁴

Gadamer’e göre “tarih problemi, tarihsel bağlamın tekil birey tarafından nasıl yaşanılabilir ve bilinebilir olduğu problemi değildir; tersine kimsenin yaşamamış olduğu bağlamların bilinebilir kılınacağıdır. Dilthey’in bu problemin anlamadan hareketle aydınlatılması gerektiğini düşündüğüne şüphe yoktur.” Dilthey’e göre anlama ifadeye yönelik anlamadır. İfade edilmek istenen, etkinin içindeki neden olarak, ifadenin içindedir. Yani ifade edilmek istenen, bizzat ifade içinde açığa çıkar ve ifade anlaşıldığında, ifade edilmek istenen de anlaşılır olur.⁵⁵

Gadamer’e göre Dilthey, kendini tarihsel dünyayı kavrama işini tamamlamış hisseder; çünkü o, tarihsel bilinç hakkında bir bilince yükselme işini artık meşru saymaktadır. Onun epistemolojik refleksiyonunu haklı kılabilir olan şey, aslında, Ranke’nin büyük ölçüde epik kalan “kendini-unutma”sından başka bir şey değildir. Ona göre Dilthey’de sadece, estetik bir kendini unutma’nın yerini, her yönden kapsayıcı ve sınırsız bir anlamının bağımsızlığı almıştır.

Gadamer Dilthey’in tarihsel bilincine karşı çıkmaktadır. Ona göre tarihsel bilinç her zaman dilimde kendi tarihsel anına sahip olan bilinçtir. Oysa Gadamer, Dilthey’in tarihsel bilincini Ranke örneğini vererek açıklamaktadır. Gadamer’e göre Dilthey tarihçiliği bir anlama psikolojisi içinde

⁵¹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem 2. Cilt*, s. 111.

⁵² Gadamer, “Tarih Bilinci Sorunu”, s. 89.

⁵³ Gadamer, “Dilthey’in Tarihselciliğin Güçlüklerinde Dolanışı”, s. 177.

⁵⁴ Gadamer, “Dilthey’in Tarihselciliğin Güçlüklerinde Dolanışı”, s. 180.

⁵⁵ Gadamer, “Dilthey’in Tarihselciliğin Güçlüklerinde Dolanışı”, s. 182.

temellendirmeye çalışmaktadır. Ona göre Dilthey bu şekilde, tarihsel bilinci tarihin bir nesnesiyle ideal bir eşzamanlılığa götürmektedir.⁵⁶

Dilthey'in tarihi anlamayı bilimsel bir yonteme dayandırması ve kendisinden önceki tarihçilerin dâhilere yüklediği yeteneği bütün insanlar tarafından yakalanabileceğini savunması Gadamer'e göre hatalı bir görüştür. Sıradan bir tarihçinin üzerine düşerek mesai harcayarak anlayabildiği bir tarihsel olguyu dahi insanlar anında sezebilir. Oysa Dilthey bu anlamanın, bilimsel olarak her insan tarafından oluşabileceğini belirtmektedir.⁵⁷ Karşılaştırma yöntemiyle anlamın bilimselliğine vurgu yapmaktadır. Dilthey tin bilimlerinin karşılaştırma yöntemini kullanması bu bilimlerin rastlantısal engelleri kaldırdığını belirtir. Gadamer'e göre Dilthey'in bu yöntemi şüphelidir. "Karşılaştırma özü gereği, karşılaştırılanların biri karşısında olduğu kadar diğeri karşısında da, bilen öznenin bağımsız olmasını şart koşar. Ve karşılaştırma, tarih alanında ancak eş zamanlı olarak yapılabilir."⁵⁸ Gadamer'e göre "Dilthey, sonlu-tarihsel insanın bulunduğu yere bağımlılığında, tinbilimsel bilginin imkânı bakımından hiçbir temel güçlük, engel görmemektedir."⁵⁹

Hermeneutik düşünürlerin hemen hemen hepsine göre dil ve tarih önemli iki kavramdır. Onlar dili ve tarihi bütün anlamının aşkınsal şartlarının özel tipleri olarak değerlendirmektedirler. Dil ve tarih üzerine düşüncelerine başvurmak gerekirse Habermas'a göre tarih ve dil düşüncenin değışen a priorileridir.⁶⁰

Felsefi hermeneutik savunucularına göre özellikle Gadamer'e göre insanların bütün rasyonel aktivitelerinde ile dünyalarını düzene sokmak ve anlamlı kılmak için yapılan tüm eylemlerin temelinde tarihsellik fikri yatmaktadır. Bu yüzden tarihsellik fikri her türlü hermeneutik anlama teorisinin kalbinde yer almaktadır.⁶¹ Burada kastedilen şey; bütün insani bilgi iddiasında bulunan bilimsel disiplinlerin içinde doğdukları tarihsel süreçle bir temel ilişkiye sahip bulduklarıdır.⁶² Gadamer, "herhangi bir bilgi iddiasının yeterince yalnızca bir geleneğin içine yerleştirilerek anlaşılabilmesine işaret etmektedir. Hiç bir bilgi iddiası yalnız başına kendi başına değildir, tersine geriye geçmişe ve ileriye geleceğe uzanan nesnelere ilgili bir konuşma tarzını gerektirir."⁶³

Hermeneutik düşünürlerin önemli bir kısmı özellikle Gadamer ve Dilthey, hiçbir bilgi iddiasının mutlak olarak hakikat olma özelliği taşıdığını ya da böyle bir talebinin olduğunu savunmamaktadırlar. Herhangi bir bilgi iddiasında bulunan disiplin kendi içerisinde olduğu tarihsel bakış açısından etkilenmektedir. Özellikle tarihsel olarak dilin yapısı, gramer ve yazarın tarzından etkilenmiş olmasından başka bir şeyi ifade etmektedir. Onlara göre bu disiplinin anlamının ve geçerliliğinin onu formüle eden bütün yapılar ve geliştiren yapıların tarihsel durumlarıyla sıkı ve hatta koparılmaz bir ilişkisi olduğunu göstermektedir. Mutlak bilgi talebinde olmayan bilimsel disiplinler tarihin ortam sağladığı bir anlam tarzı ile hareket etmektedir. Bu ortamda ilgiler ve anlama tarzlarına göre üretilmiş problemler belirli bir zaman diliminde faydacılık merkezinde en iyi çözüm yolu olma anlamında doğru olarak değerlendirilmektedir.⁶⁴

Tarih ve tarihe tepkimizi değerlendiren Dilthey'e göre tarih insan hayatının sırlarını ortaya çıkardığı bir alandır. Dilthey, "tarihselliği" anlama teorisinin apaçık odağı haline getirmesine rağmen, birçok hermeneutik düşünür özellikle Gadamer onun, tarihsellik nosyonunun tutarlı bir şekilde ele almayı başaramadığını öne sürmüştür.⁶⁵ "Dilthey bir taraftan "insanın totalitesinin yalnızca tarih olduğunu" ve aynı zamanda "tarihsel bilincin rölativitesinin ötesinde geriye gitmenin hiçbir şekilde mümkün olmadığını" ve "insan tipinin tarihsel süreç içinde çözülerek değıştığını" iddia etmektedir.⁶⁶

Dilthey'e göre tarihçi geçmiş meydana geldiği şekliyle kavrayan birisi olarak değerlendirmek istemektedir. Ona göre bu meydana geldiği şekliyle kavramak, onu yeniden inşa etmek ve sunmak anlamına gelmektedir. Bu durum tarihçinin kendi tarihsel zamanı içerisinde olayı yeniden ele almak anlamına da gelmektedir. Dilthey'e göre kendi tarihselliğinden kurtulabilmesi için tarihçinin Kartezyen çizgilere uygun hareket etmesi gerekmektedir. Bu nedenden dolayı Heidegger ve Gadamer gibi

⁵⁶ Gadamer, "Dilthey'in Tarihselciliğın Güçlüklerinde Dolanışı", s. 193.

⁵⁷ Gadamer, "Dilthey'in Tarihselciliğın Güçlüklerinde Dolanışı", s. 196.

⁵⁸ Gadamer, "Dilthey'in Tarihselciliğın Güçlüklerinde Dolanışı", s. 196.

⁵⁹ Gadamer, "Dilthey'in Tarihselciliğın Güçlüklerinde Dolanışı", s. 197.

⁶⁰ Wachterhause, "Anlamada Tarih ve Dil", s. 210.

⁶¹ Wachterhause, "Anlamada Tarih ve Dil", s. 212.

⁶² Wachterhause, "Anlamada Tarih ve Dil", s. 212.

⁶³ Wachterhause, "Anlamada Tarih ve Dil", s. 239.

⁶⁴ Wachterhause, "Anlamada Tarih ve Dil", s. 212.

⁶⁵ Wachterhause, "Anlamada Tarih ve Dil", s. 224.

⁶⁶ Wachterhause, "Anlamada Tarih ve Dil", s. 224.

düşünürler Dilthey'i tarihselliğin imaları içinde tutarlı bir şekilde düşünmeyi başaramamakla suçlamışlardır.⁶⁷

Gadamer'e göre Dilthey'in düşünce sisteminde epistemolojik kartezyanizmin etkisi görülmektedir. "Dilthey'de tarihsel deneyimin tarihselliği hiç de samimi bir şekilde açık açık ortaya konulmaz. Şüphesiz Dilthey, tekil ve genel yaşama deneyiminin tinbilimsel bilgi açısından sahip olduğu önemi yadsımaz; fakat bu ikisi onda ancak çok özelden belirlenirler. Tin bilimsel bilgi elde etme yolu yöntemsel olmayan ve doğrulanabilirliği sınırlı olan bir tümevarımdır; bilimin yöntemli tümevarımına göz kırpan bir tümevarımdır."⁶⁸

Gadamer bilmek ve anlama üzerine değerlendirmesinde bütün yorumlama faaliyetlerinin, "ufukların geçmiş ve gelecek arasında birbirine karışması gerektirdiğini öne sürer. Her yorum geleneğe zımni bir katılıma göre değil yalnızca, aynı zamanda, bu geçmişin bizim bu günkü teorik ve pratik ilgilerimize nasıl uygulanabileceğine göre de gerçekleşir.⁶⁹ Dilthey'e göre ise "bilmek eylemi, yaşamanın içerisinde yer alan bir yaratma tarzıdır." Yaşantının karakteristik yapısını belirleyen bütün unsurlar yaratıcı yaşamın bir kendi üzerine dönüşüdür. Refleksif bir tavır olarak bilme, yaratıcı yaşam tarzının başka bir şekilde ifadesidir. Dilthey'in cümleleriyle söylemek gerekirse "bilme, yaşamanın içindedir; o yaşantıyla doğrudan bağıntılıdır."⁷⁰

Gadamer Dilthey'in hermeneutik alana bir organon oluşturduğunu savunmaktadır. Hermeneutik ona göre tarihsel bilincin evrensel olarak oluşturulmuş bir organonudur. Gadamer'e göre "artık tarihsel bilinç için, yaşamayı ifade içindeki ifade olarak anlamaktan başka doğru bilgiye götürecek bir yol yoktur."⁷¹ Gadamer, Dilthey'in hermeneutiğe katkısının özellikle karakteristik olduğunu göstermektedir. Gadamer'e göre "Dilthey'i çok yormuş olan ikiye bölünmüşlüğe, modern bilimin yöntem fikrinin baskısının yol açtığı görülür ve tin bilimlerinde uygulanması gereken deneyim tarzının ve bu bilimlerde erişilebilir olan nesnellüğün daha uygun şekilde ortaya konulması gerektiği, açıkça ortaya çıkar."⁷²

Gadamer Dilthey'i romantik hermeneutik fikri ile de eleştirmektedir. Dilthey, Gadamer'e göre romantik hermeneutikçilerin tarihsel deneyimle bilimsel bilgi arasındaki önemli farklılığı görmezden geldiğini göz ardı etmektedir. Genel olarak bakıldığında insan bilimlerinin bilgi üretme tarzı, doğa bilimlerinin bilgi üretme tarzından özleri itibarıyla ayrılmaktadır. Romantik akım bu ayrımı görmezden gelmektedir. Bundan dolayı "romantik hermeneutik insan bilimleri doğa bilimlerinin metodolojisine uydurmanıza yol açmaktadır."⁷³

Gadamer'e göre tarihsel deneyimin kaynaklarından koparılmasının imkânsız olduğunu ancak tarihsel deneyimle elde edebiliriz. Bundan dolayıdır ki Gadamer'e göre tarihsel deneyim hiçbir zaman yöntem olarak görülmemelidir. Bu deneyimlerden belirli kurallar çıkarmak her zaman mümkündür ancak bu kuralları yöntem olarak sunmak mümkün değildir. Yaşantısal kurallar yaşanmakla kurallaşan şeyler olarak karşımıza çıkarlar ve kullanımda sınanmayı gerektirmektedir. Gadamer'e göre genel ve evrensel bilimlerde geçerli olan yöntem budur. Bu kurallar ona göre tüm deneyimlerden oluşacak nesnellikten daha büyük bir nesnellığe sahiptir ve bu nesnellığe asla ulaşamaz.⁷⁴

Gadamer, Dilthey'i en son tahlilde insan bilimlerini doğa bilimleriyle eşitlemeye çalışmakla eleştirmiş ve bu eşitleme çabasının sonuçsuz kaldığını öne sürmüştür.⁷⁵ Gadamer, yorumcunun yazarı kendisini anladığından daha iyi anlayabileceği düşüncesinin modern hermeneutik düşüncesinin bütün evrelerini etkilediğini savunmaktadır. Schleiermacher'in hermeneutiğin asıl problemi olarak gördüğü bu görüş Gadamer'in kabul etmediği ve karşı çıktığı önemli eleştirilerindedir.⁷⁶

⁶⁷ Wachterhause, "Anlamada Tarih ve Dil", s. 225.

⁶⁸ Gadamer, "Dilthey'in Tarihselciliğin Güçlüklerinde Dolanışı", s. 209.

⁶⁹ Wachterhause, "Anlamada Tarih ve Dil", s. 246.

⁷⁰ Gadamer, "Dilthey'in Tarihselciliğin Güçlüklerinde Dolanışı", s. 209.

⁷¹ Gadamer, "Dilthey'in Tarihselciliğin Güçlüklerinde Dolanışı", s. 208.

⁷² Gadamer, "Dilthey'in Tarihselciliğin Güçlüklerinde Dolanışı", s. 209.

⁷³ Gadamer, "Tarih Bilinci Sorunu", s. 93.

⁷⁴ Gadamer, "Tarih Bilinci Sorunu", s. 94.

⁷⁵ Gadamer, "Tarih Bilinci Sorunu", s. 94.

⁷⁶ Toprak, *Hermeneutik ve Edebiyat*, s. 123.

KAYNAKÇA

- Batuk, Cengiz ve Emir Kuşçu, *Rudolf Bultmann: Mitoloji ve Hermenötik Sorunu*, Eski Yeni Yayınları, Ankara, 2013.
- Bauman, Zygmunt, *Hermenötik ve Sosyal Bilimler*, (Çev. Hüseyin Oruç), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2017.
- Bilen, Osman, *Çağdaş Yorumbilim Kuramları*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2016.
- Birand, Kamiran, *Manevi İlimlerin Metodu Olarak Anlama*, Akçağ Basım, Ankara, 1998.
- Birand, Kamiran, *Dilthey ve Rickert'te Manevi İlimlerin Temellendirilmesi*, Akçağ Basım, Ankara, 1998.
- Dilthey, Wilhelm, "On Understanding and Hermeneutics: Student Lecture Notes (1867-68)", Trans. Rudolf A. Makkreel, *Hermeneutics and the Study of History*, Princeton University Press, New Jersey, 1985, s. 229-234.
- Dilthey, Wilhelm, "Hermenötiğin Doğuşu", (Çev. Medeni Beyaztaş), *Hakikat Nedir? Felsefi Fragmanlar*, Efkâr Yayınları, İstanbul 2004, s. 79-86.
- Gadamer, Hans Georg, "Bir Pratik Felsefe Olarak Hermenötik", (Çev. Medeni Beyaztaş), *Hakikat Nedir? Felsefi Fragmanlar*, Efkâr Yayınları, İstanbul 2004, s. 89-110.
- Gadamer, Hans Georg, "Tarih Bilinci Sorunu", (Çev. Taha Parla), *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, s. 79-106.
- Gadamer, Hans Georg, *Güzelliğin Güncelliği*, Çev. Fatih Tepebaşı, Çizgi Kitapevi, İstanbul, 2017.
- Gadamer, Hans Georg, *Hakikat ve Yöntem 2. Cilt*, (Çev. Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2009.
- Gadamer, Hans Georg, "Hermeneutik Problemin Evrenselliği", (Çev. Hüsamettin Arslan), *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s. 61-72.
- Gadamer, Hans Georg, "Hermeneutik", (Çev. Doğan Özlem), *Hermeneutik Üzerine Yazılar*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2003, s. 11-32.
- Gadamer, Hans Georg, "Felsefenin İlmiliği Üzerine", (Çev. Medeni Beyaztaş), *Bilgi ve Düşünce Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Ekim 2002, s. 119-126.
- Gadamer, Hans Georg, "Dilthey'in Tarihselciliğin Güçlüklerinde Dolanışı", (Çev. Doğan Özlem), *Hermeneutik Üzerine Yazılar*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2003, s. 171-209.
- Grondin, Jean, "Gadamer's Basic Understanding of Understanding", Edited: Robert J. Dostal, *The Cambridge Companion to Gadamer*, Cambridge University Press, s. 36-51.
- Hekman, Susan, *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik*, (Çev. Hüsamettin Arslan, Bekir Balkız), Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.
- Palmer, Richard E., *Hermenötik*, (Çev. İbrahim Görener), Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Pektezel, Kadir, "Tarihselliğin Perspektifinden Metnin Hermeneutiğine", *Özne Dergisi*, Güz, 2015, 23. Kitap, s. 99-105.
- Sözer, Onay, *Anlayan Tarih*, Yazko Yayınları, İstanbul 1981.
- Tatar, Burhanettin, *Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti*, Vadi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Topakkaya, Arslan, *Wilhelm Dilthey ve Felsefesi*, Say yayınları, İstanbul, 2016.
- Toprak, Metin, *Hermeneutik ve Edebiyat*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2003.
- Wachterhause, Brice R., "Anlamada Tarih ve Dil", (Çev. Hüsamettin Arslan), *İnsan Bilimlerine Prolegomena*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s. 209-249.